

 Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Sint-Geertruiabdij: noord- en oostgalerij,
Leuven

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Sint-Geertruiabdij: noord- en oostgalerij, Halfmaartstraat zonder nummer,
Leuven – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/24062/129.1

2/06/2022

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	5
1.3.	Historiek van het beschermings- en beheersdossier	6
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.	Evaluerend gedeelte	7
2.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	7
2.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	7
2.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	7
2.4.	Juridische toestand	7
2.4.1.	Adres en kadaster	7
2.4.2.	Onroerend Erfgoed	8
2.4.3.	Omgeving	8
3.	Bronnen	8
4.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	8
4.1.	Omgevingsplan	8
4.2.	Fotobijlage	9
4.3.	Documentatie	9

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit is het opheffingsdossier bij het opheffingsbesluit van de noord- en oostgalerij van de Sint-Geertruiabdij in Leuven. Er wordt voorgesteld om de bescherming als monument van de noord- en oostgalerij volledig op te heffen.

De opheffing van de bescherming kadert in de herziening van het beschermd erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de noord- en oostgalerij van de abdij werd onderzocht in het project 'Aangetaste en verdwenen beschermingen' (2020-2021).¹ Hierin zijn beschermingen onderzocht van bouwkundig, houtig en landschappelijk erfgoed met een onduidelijke fysieke toestand. Het onderzoek had een drieledige bedoeling:

- nagaan wat de huidige fysieke toestand van het beschermd erfgoedobject is en in hoeverre het nog beantwoordt aan de toestand waarin het werd beschermd
- achterhalen welke de oorzaken zijn van eventuele veranderingen
- een beslissing nemen over de bescherming van het erfgoedobject

Op basis van dit onderzoek zijn 44 volledige en 1 gedeeltelijke opheffing van beschermingen toegevoegd aan de beschermingskalender 2022, evenals 3 wijzigingen van beschermingen van verplaatst erfgoed.

Deze opheffingen en wijzigingen worden gefaseerd uitgevoerd. Het eerste pakket dat hier wordt voorgelegd bevat beschermd bouwkundig en landschappelijk erfgoed waarvan de erfgoedwaarden onherstelbaar aangetast zijn door

- een ernstige (onvrijwillige) aantasting of calamiteit
- werken die vergund zijn door het agentschap Onroerend Erfgoed of zijn voorgangers

Voor vier dossiers in dit eerste pakket wordt de opheffing of wijziging van de bescherming voorgesteld omdat het beschermd onroerend goed met toelating van het agentschap Onroerend Erfgoed of zijn rechtsvoorgangers verplaatst werd en

- het beschermd onroerend goed op de nieuwe locatie opnieuw beschermd werd. De bescherming op de oorspronkelijke locatie wordt om die reden opgeheven.
- de verplaatsing noodzaakt een wijziging van het oorspronkelijk beschermingsbesluit. Het beschermingsbesluit wordt aangepast in functie van een bescherming op de nieuwe locatie.

Hierna volgen nog twee pakketten:

- bouwkundig en landschappelijk erfgoed waarvan de toestand problematisch was op het moment van bescherming
- bouwkundig erfgoed dat gesloopt is

1.1. Situering

De noord- en oostgalerij van de Sint-Geertruiabdij werden bij koninklijk besluit van 25 maart 1938 als monument beschermd. Ze zijn sinds 1985 ook opgenomen in een beschermd stadsgezicht. Sinds 2016 maakt de site deel uit van de vastgestelde archeologische zone van de Historische stadskern Leuven. De voormalige abdij, in het noordoostelijke kwartier van Leuven, is gevat tussen de Mechelsestraat ten westen, de Halfmaartstraat ten noorden, de Vaartstraat ten oosten, en een deel van de Dijle en de Karel van Lotharingenstraat ten zuiden.

¹ Voor meer informatie over dit onderzoeksproject verwijzen we naar het online onderzoeksrapport 'Beschermd, beschadigd, verdwenen. Onderzoek en evaluatie van ernstig aangetast en verdwenen beschermd erfgoed' [<https://oar.onroenderfgoed.be/item/6378>].

1.2. Historisch overzicht

In 1206 stichtte hertog Hendrik I een priorij van reguliere kanunniken, de latere Sint-Geertruiabdij.² Vanaf 1252 fungeerde de priorijkerk ook als parochiekerk. Eind 13de eeuw kreeg het priorijdomein zijn definitieve vorm op beide Dijle-oeveren. De gebouwen ondergingen diverse transformaties, onder meer nadat de brand in 1326 de Sint-Geertruiaparochie teisterde. Op de verheffing tot abdij in 1449 volgden verfraaiing en uitbreiding van de gebouwen in de periode 1465-1514. Er kwam een nieuw dormitorium, een abtskwartier en een infirmerie. Na een tweede brand in 1552 werd de abdij hersteld. Er werd onder meer een nieuwe refter gebouwd. De pandgangen (waarvan de noordelijke en de oostelijke bewaard bleven tot 1944) zouden aan het begin van de 14de eeuw gebouwd zijn. Het is onduidelijk in hoeverre de pandgangen schade opliepen bij de branden van 1326 en 1552. De kapittelzaal sloot aan bij de oostelijke pandgang. De noordelijke pandgang mat 28,80m, de oostelijke 30,80m.³ De gewelven van de pandgangen waren opgebouwd uit baksteen en witte natuursteen.

De oudst bekende gravure geeft de Sint-Geertruiabdij weer onder abt Arnould d'Eynthouts (1593-1607) (4.3. documentatie, **figuur 5**). Op deze gravure telt de noordelijke pandgang (aanleunend tegen de kerkbeuk) slechts één bouwlaag. De overige pandgangen, waaronder de oostelijke, tellen twee bouwlagen.

Een gravure van 1727 geeft de Sint-Geertruiabdij weer onder abt Philippe de Herzelles (1721-1742) (4.3. documentatie, **figuur 6**). Intussen kreeg de noordelijke pandgang een tweede bouwlaag waardoor deze één bouwvolume vormde met de zijbeuk van de kerk. Mogelijk dateert deze verhoging van rond 1702.⁴

Na de openbare verkoop van de abdijgebouwen in 1798 (Franse tijd) werd het westelijke deel tussen de Mechelsestraat en de Dijle (abdijkerk, klooster met pandgangen en kloostertuin) in de 19de eeuw ingenomen door een textielververij. De westelijke en zuidelijke pandgangen werden afgebroken en in de kloostertuin (pandtuin) kwamen er stapelplaatsen (4.3. documentatie, **figuur 9**). In 1911 kocht kanunnik Armand Thiéry (1868-1955) de abdijgebouwen om ze te restaureren:

- bij de heropbouw van de westelijke en de zuidelijke pandgangen in laatgotische stijl inspireerde architect Joseph François Piscador (1866-1928) zich op 17de- en 18de-eeuwse perspectieftekeningen van de abdij (4.3. documentatie, **figuur 10**),
- Thiéry haalde de sacristie van de Sint-Gertrudiskerk uit de noordelijke pandgang. Hij maakte de muuropeningen van de pandgang opnieuw open en voorzag de spitsbogen van nieuw maaswerk.

In de herbouwde pandgangen en in de 19de-eeuwse blauwververij bracht Thiéry zijn museum van oude architectuur onder. Bij de opgravingen door hoogleraar archeologie René Maere (1869-1950) teruggevonden middeleeuwse grafplaten en bouwfragmenten (evenals fragmenten van andere Leuvense gebouwen) werden hergebruikt in het nieuwe neogotische kader. Na de verkoop van de abdij aan een Luikse benedictinessenorde bleef Thiéry tot 1930 de bouw- en restauratiewerken opvolgen. Achter de huizen van de Mechelsestraat maakten de 19de-eeuwse werkplaatsen in 1918-1922 plaats voor de zogenaamde Thiéryvleugel met integratie van fragmenten van in 1914 verwoeste Leuvense panden. Verder kwam er in 1918-1919 nog een neogotische kapel.

In haar onderzoek *Le cloître de l'ancienne abbaye de Sainte-Gertrude à Louvain* (1937) schatte Antoinette Doutrepoint de abdij als erg waardevol in. In 1938 werden de noordelijke en oostelijke pandgangen gerangschikt als monument, een jaar na de rangschikking van de Sint-Geertruikerk. Bij het bombardement van 11 en 12 mei 1944 werden de abdijgebouwen zwaar getroffen. De tot dan bewaard gebleven laatgotische noord- en

² Historisch overzicht grotendeels gebaseerd op: [Sint-Geertruiabdij met tuin | Inventaris Onroerend Erfgoed](#).

³ DEVROE & CLAESSEN 2012, 17; [OAR - Item ROEV2364-001 \(onroenderfgoed.be\)](#).

⁴ DEVROE & CLAESSEN 2012, 10, 17; [OAR - Item ROEV2364-001 \(onroenderfgoed.be\)](#).

oostgalerij werden zo goed als volledig verwoest. Bij het ruimen van het puin van de pandgangen in 1945-1948 werden een aantal laatgotische bouwsculpturen gered en ondergebracht in de westelijke en zuidelijke kloostergang. In 1948 gaf de Koninklijke Commissie voor Monumenten & Landschappen een gunstig advies over het ontwerp van herstelling van oorlogsschade aan de abdij. Het plan van architect Paul Rome om de noordelijke en de oostelijke pandgang herop te bouwen werd echter niet uitgevoerd (4.3. documentatie, **figuur 11**).

Na een decennium van leegstand verwierf de stad de site in 1978. In 1985 werd het Sint-Geertruidomein beschermd als stadsgezicht, onder meer de Thiéryvleugel en de westelijke en de zuidelijke pandgang als monument.

1.3. Historiek van het beschermings- en beheersdossier

Bij beschermingsbesluit van 25 maart 1938 werden *"de noord- en de oostgalerij van den pand der Sinte Gertrudisabdij"* beschermd *"om reden van hun artistieke, oudheidkundige of geschiedkundige waarde"*. In het beschermingsbesluit staat deze bescherming tussen deze van een reeks andere Brabantse gebouwen, vooral (delen van) kerken en kastelen.

Tijdens het bombardement van 11 en 12 mei 1944 werden de noord- en oostgalerij zwaar getroffen. Bij het ruimen van het puin van de kloostervleugels in 1945-1948 werden een aantal laatgotische bouwsculpturen in natuursteen gered en ondergebracht in de westelijke en zuidelijke kloostergang. In 1948 gaf de Koninklijke Commissie voor Monumenten & Landschappen een gunstig advies over het ontwerp van herstelling van oorlogsschade aan de Sint-Geertruiabdij. Toch werden de noord- en oostgalerij nooit heropgericht. In het archief van Onroerend Erfgoed is er geen spoor van verdere initiatieven daarvoor.

In 2011-2012 werd in opdracht van de stad een *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem* uitgevoerd voor de Sint-Geertruiabdij.⁵ Het onderzoek was toegespitst op de locatie van de verdwenen noordelijke en oostelijke pandgangen en de pandtuin. In de inleiding lezen we: *"De stad Leuven plant de restauratie en de herinrichting van de pandgang, de kapittelzaal en de crypte van de Sint-Geertruiabdij. Het is de bedoeling om de pandgang te reconstrueren als blijkt dat er nog voldoende materiaal aanwezig is op het terrein om tot een verantwoorde reconstructie te komen. Vermoedelijk komt een nieuw volume op de plaats van de kapittelzaal."* Het onderzoek wees uit dat de reconstructie van drie traveeën van de noordelijke pandgang mogelijk zou zijn met het geïnventariseerde materiaal.⁶ Op vandaag heeft de stad daar echter geen plannen toe. Voor de stad moet dergelijke beslissing kaderen binnen een algemene visie voor de volledige abdijsite.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De huidige fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 23 januari 2022 (van op de openbare weg) en 17 februari 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

De noord- en oostgalerij werden vernietigd door het bombardement van 11 en 12 mei 1944.

Het betrof de laatgotische noord- en oostvleugel van het kloosterpand die tot dan bewaard waren gebleven. Kenmerkend was het parement in natuursteen en de gotische bogen.

⁵ DEVROE & CLAESEN 2012; [OAR - Item ROEV2364-001 \(onrorenderfgoed.be\)](#).

⁶ Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Lopend archief, Leuven, Sint-Geertruiabdij: noord- en zuidgalerij. Mail Stad Leuven aan agentschap Onroerend Erfgoed 24 mei 2022.

Deze vernietigde toestand is in bijlage 4.3. (documentatie) gedocumenteerd aan de hand van oud fotomateriaal en plannen. Het betrof een quasi volledige verwoesting. Bij het ruimen van het puin van de kloostervleugels in 1945-1948 konden wel een aantal laatgotische bouwsculpturen in natuursteen gered worden. Ze werden ondergebracht in de westelijke en zuidelijke kloostergang.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

De noord- en oostgalerij van de Sint-Geertruiabdij werden bij koninklijk besluit van 25 maart 1938 als monument beschermd vanwege de artistieke, oudheidkundige of geschiedkundige waarden.

De noord- en oostgalerij werden vernietigd door het bombardement van 11 en 12 mei 1944. De erfgoedkenmerken en -elementen gingen hierbij volledig verloren. In situ zijn er geen bouwresten meer aanwezig van de in 1944 gebombardeerde noord- en oostgalerij.

De bescherming van de noord- en oostgalerij van de Sint-Geertruiabdij als monument wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan.

2.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De erfgoedwaarden zijn reeds volledig verloren gegaan bij het bombardement van 1944. Bij het ruimen van het puin van de kloostervleugels in 1945-1948 werden een aantal laatgotische bouwsculpturen gered en ondergebracht in de westelijke en zuidelijke kloostergang. In situ zijn geen bouwresten van de vernietigde galerijen bewaard. In 2011-2012 werd in opdracht van de stad Leuven een *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem* uitgevoerd op de locatie van de verdwenen noordelijke en oostelijke pandgangen en de pandtuin. Hierbij gebeurde ook een inventarisatie van het steenmateriaal, waardoor de erfgoedwaarden die verloren zijn gegaan voldoende geregistreerd zijn. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

2.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van Sint-Geertruiabdij: noord- en oostgalerij – monument, Leuven, Halfmaartstraat zonder nummer, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Adres en kadaster

De Sint-Geertruiabdij is gelegen aan de Halfmaartstraat in Leuven.

De kadastrale gegevens van het beschermd onroerend goed werden gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. Het perceel met de noord- en oostgalerij werd in het koninklijk besluit van 25 maart 1938 kadastraal benoemd als: Leuven I, wijk A, nr. 491 V. Vandaag worden de noord- en oostgalerij kadastraal aangeduid als: Leuven, 1ste afdeling, sectie A, perceelnummer 491H2 (deel).

2.4.2. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit opheffingsdossier over gaat.

De locatie van de op te heffen monumentenbescherming (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1745>) is opgenomen van in het stadsgezicht Sint-Geertruidabdij en omgeving (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1501>), de vastgestelde archeologische zone Historische stadskern van Leuven (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11901>) en in de UNESCO werelderfgoed bufferzone rond de Sint-Pieterskerk met belfort (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15021>). Binnen het stadsgezicht zijn enkele gebouwen en houtig erfgoed beschermd als monument: naast woonhuizen aan de Mechelsestraat betreft de Thiéryvleugel en de resterende vleugel van de Sint-Geertruiabdij (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1511>), de Japanse notenboom en de zwarte moerbeï van de abdij (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1808>; <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1810>). Ook de ten noorden aansluitende Sint-Geertruikerk (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1800>) is beschermd als monument.

2.4.3. Omgeving

De Sint-Geertruiabdij ligt volgens het gewestplan in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde.

3. BRONNEN

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Lopend archief, Leuven, Sint-Geertruiabdij, noord- en oostgalerij.

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Archief KCML, Advies van KCML aan minister, 14/07/1948: gunstig advies voor ontwerp van herstelling van oorlogsschade aan de Sint-Geertruisabdij.

MARTENS J., IMPE A., PAESMANS G. 1982: "Het Tiende Gebod" in Leuven, *M&L. Monumenten, Landschappen & Archeologie*, jaargang 1/6, 40-49.

DEVROE A. & CLAESEN J. 2012: De Sint-Geertruiabdij te Leuven. Het archeologisch vooronderzoek in de noordelijke en oostelijke pandgang, *Archeologie 2012. Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant*, 10-12.

DEVROE A. & CLAESEN J. 2012: *Archeologische prospectie in de bodem. Leuven - Sint-Geertruiabdij*, Archebo-rapport 2012/08, Kortenaken (<https://oar.onroerenderfgoed.be/item/3380>).

DEVROE A. & CLAESEN J. 2013: *Archeologische opgraving Leuven - Half Maartstraat (Sint-Geertruiabdij). Addendum bij ARCHEBO-rapport 2012/08*, Kortenaken (<https://oar.onroerenderfgoed.be/item/2410>).

DOUTREPONT A. 1937: Le cloître de l'ancienne abbaye de Sainte-Gertrude à Louvain, *Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art*, VII, 103-133, Antwerpen.

DEBONNE V. m.m.v. DE LAET V. 2010: Sint-Geertruiabdij met tuin [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126779> (geraadpleegd op 31 januari 2022).

4. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

4.1. Omgevingsplan

4.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

4.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.